

EZOP MASALLARINING TASVIRIY SAN'AT NAMUNALARI BILAN IFODALANISHI

Sobitova Mahmudaxon

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent
davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti
1-kurs magistranti
mahmudasobitova@mail.ru

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Ezopning mashhur masallari: “Chumoli va chigirtka”, “Arslon va sichqon”ga moslashtirilgan tasvirlar kitobidagi inson zaifliklarining qayta tiklanishi ko‘rib chiqiladi. Moslashuv va global lektika nuqtayi nazarini qabul qilgan muallif ushbu ertaklarda ijtimoiy ierarxiya qanday dekonstruksiya qilinganligini ko‘rsatib beradi. Bu yerda muallif antropomorf hayvonlardan insoniy holatni axloqiylashtirish uchun foydalanadi. Shunday qilib, moslashuvlar asl manbaa materialidan olingan saboqlarni takrorlasa-da, ular rivoyatlarning o‘zagida qora estetikani joylashtirgan ijtimoiy-madaniy ahamiyatga ega bo‘lgan saboqlarni ataylab yo‘q qiladi.

Kalit so‘zlar: masallar, moslashuv, rasmi kitob, madaniy xilma-xillik, Ezop, Ezop masallari.

ABSTRACT

This article examines the occasional human failure and recovery in picture books adapted from some of Aesop's fables. From the point of view of adaptation, the author expresses how sociality is deconstructed in these parables. In these parables, the author uses animals to bring to life human characteristics. Thus, while adaptations replicate lessons learned from the original source material, they deliberately eliminate the sociocultural lessons that place black aesthetics at the core of the narratives.

Keywords: fables, adaptation, picture book, different cultures, Aesop, Aesop's fables.

KIRISH

Chet el yozuvchilarining ajoyib asarlari orqali bolalarning dunyo haqidagi fikr doirasi kengayib boradi, turli mamlakatlarning tabiati, xalqlarning turmush sharoiti, urf-odatlar, madaniyati va san'ati bilan tanishadilar. Yosh kitobxonlarda chet mamlakatlarda yashayotgan mehnat ahliga nisbatan do'stlik va birodarlik tuyg'ulari

kurtak otadi [1, 3-6]. Shu jumladan, eski masallarni kinematik formatda yoki boshqacha tarzda ularning asl manbasiga tayanmasdan turib, qadimgi ertaklarni yangicha yo‘llar bilan qayta ko‘rib chiqish amaliyoti, ko‘pincha, yevropasentrik klassik ertaklarga xos bo‘lgan ijtimoiy ierarxiyalarni yo‘q qilish o‘quvchi uchun universal deb e‘tirof etiladigan an‘anaviy qadriyatlarini uning ongida o‘zgarishiga olib kelishi mumkin. Bu, shuningdek, dunyoda turli sabablarga ko‘ra ovozi bo‘g‘ilib qolgan kamvakillik guruh odamlariga o‘zlarining ijtimoiy-madaniy o‘ziga xosliklarini tasdiqlash uchun tanish hikoyalarni o‘zlarining ijtimoiy voqeliklariga mos keladigan tarzda moslashtirish imkoniyatini beradi.

METODLAR VA ADABIYOTLAR

Ertaklarni moslashtirish amaliyoti bugungi kunda ijtimoiy media platformalari, mualliflarga o‘zini o‘zi nashr etish imkonini beruvchi bema‘ni nashrlarga oson kirishi tufayli har qachongidan ham ko‘proq rivojlanmoqda. Film prodyuserlari xuddi shu ertaklar asosida filmlar ishlab chiqarganidek, an‘anaviy nashriyotlar ham klassik ertaklarning ko‘proq moslashuvlarini nashr etishmoqda, shuning uchun ular o‘quvchilar, tomoshabinlar tanlashi mumkin bo‘lgan hikoyalar imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Masalan, aka-uka Grimmlarning “Rapunzel” (Donna Jo Napolining “Zel” (1998) va Disneyning “Tangled” (2010)) “Uch kichkina cho‘chqa” hikoyasi, asosan, bolaning psixologik farovonligini hisobga oladigan, cheklangan izohlash imkoniyatlari bilan an‘anaviy ertaklarga hikoya muqobillarini taklif qilish nuqtayi nazarini ta‘kidlaydigan moslashuvlardir. Men Ezopning ushbu mashhur masallariga e‘tibor qaratmoqchiman: “Chumoli va chigirtka”, “Arslon va sichqon”– ko‘pchilik ta‘kidlagan ushbu masallarning universal jozibasi bor. Linda Xatcheon o‘zining mashhur “Moslashuv nazariyasi” kitobida ba‘zi adabiyotshunos olimlarning moslashuvlar haqidagi eskirgan qarashlarini sinovdan o‘tkazib, shunday deydi: “Parodiyalar singari, moslashuvlar ham, odatda, “manbalar” deb ataladigan oldingi matnlar bilan ochiq va aniq aloqaga ega. Biroq parodiyalardan farqli o‘laroq, adaptatsiyalar odatda bu munosabatni ochiq e‘lon qiladi. Manbaa bilan qayta hikoya qilish o‘rtasidagi bog‘liqlikni e‘lon qilish yangi versiyaning sifatsizligini anglatmaydi va bu ham yangi versiya muallifining intellektual va ijodiy qobiliyatiga putur yetkazmaydi” [4. 143-150]. Shunday qilib, Xatcheon o‘quvchilarni yangi tomoshabinlar uchun eski hikoyalar bilan nafas oladigan yangi hayotni qabul qilishga undaydi va undan keyin moslashuv, evolyutsiya kabi avlodlar o‘rtasidagi hodisalarni bahsga olib kiradi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Yangi moddiy va madaniy muhitda hikoyalar turli yo‘llar bilan qayta hikoya qilinadi. Genlar kabi ular o‘zlarining “nasllarida” yoki moslashuvlarida mutatsiya

tufayli yangi muhitga moslashadi. Uning fikri ertaklarning rasmi kitoblarga moslashuvi haqidagi ushbu tadqiqot bilan bog‘liq. Rasmi kitoblarning hikoya qilish formati ma’nolarni aqlli usullar bilan yetkazish uchun so‘zlar va vizual belgilar tizimlarining o‘zaro ta’siri orqali qisqa, axloqiy hikoyalarni qayta to‘playdi.

Ezopning mashhur masallaridan biri bo‘lgan “Chumoli va chigirtka” masalining boshlanishi uning ertak-moslashuvlari seriyasidan biri hisoblanadi. Masal sarlavhasi o‘quvchilarni munozaraga tayyorlovchi an’anaviy sarlavhadan ajralib turadi. Ushbu masalning formati o‘quvchilarni qaror qabul qilishga jalb qiladi.

Xo‘sh, asosan, o‘quvchi kimni hayot qiyinchiliklaridan omon qolishi mushkul deb bilishi mumkin? Mehnatkash chumolinimi yoki zavq izlovchi chigirtkanimi? Masalga chizilgan maxsus rasmlar chumolining ishlayotganini ko‘rsatadi. Biroq hikoya ochilganda, ularning kulgili uslubdagi rasmlarda, bog‘da o‘tirganlari ko‘rsatilgan: “Ular har kuni quyoshning so‘nggi nuri tushguncha egilib, qorong‘i tushguncha to‘xtamadilar” [5.220-222]. Ular kunlar qisqarishini va tez orada mavsum o‘zgarishini tushunmaguncha tez-tez uchrashadigan yaxshi do‘stlar sifatida tasvirlangan. Chigirtka qish kelguncha o‘z musiqasini ijro etishda davom etadi: “Hali bog‘da u kelayotgan tun oldidan yana bir kuy kuylashni xohladi, lekin juda sovuq bo‘lgani uchun kuylay olmadi. Uyalgan holda u bog‘ni tark etdi. G‘ururini yutib, qanotlarini sudrab qaytishdan boshqa iloji qolmadi. Chumoli uni qabul qilmadi, aksincha, u chigirtkaning noto‘g‘ri mulohazalarini eslatdi. Chumoli uchun oldindan rejalashtirish muhim. Chigirtka uchun esa musiqa ham muhim [5.221]. U o‘z ishini astoydil ta’kidlaydi: “Men sening chanqog‘ingni qondirdim, ruhingni to‘yg‘izdim, mendan bir donni ayaysanmi? Siz mening musiqamni yaxshi ko‘rdingiz, shuning uchun meni ham hurmat qiling! Bir kun ham ishlamaganimni qanday ayta olasiz?” [5.222]. Masal Chigirtkaning qor ostida qolishi bilan tugaydi. Oxirgi sahifalar o‘quvchilarni hozirgina sodir bo‘lgan voqea haqida mulohaza yuritishga undaydi. Unda Chumolining uyi va uydan chekinayotgan Chigirtka, qor uyumlari tasvirlangan. Bu narsa bolani hikoyada “refektiv ishtirokchi” degan xulosaga olib keladi.

“Arslon va sichqon”. Bu masal manbasida aytilgan axloqiylik, mehribonlik hech qachon zoye ketmaydi. Pinkneyning qayta ishlangan rasmi hikoyalari axloqni turlicha izohlaydi: zehni rivojlantiruvchi, mehribonlik va samimiy do‘stlikka aylantiruvchi mehribonlik. Arslon o‘zining hukmronligini da’vo qilib, savannada yurgan bezori sifatida tanishtiriladi: “Men butun yurtda shohman, men ko‘nglimga yoqqan ishni qilaman”. Ammo masal davomida u hatto qirol ham yordamga muhtojligini tezda bilib oladi. Sichqonning yordami uchun Arslon Sichqonchanning “abadiy” do‘sti bo‘lishga va’da beradi. Masal Arslonning sichqonchanning yangi munosabati haqida retrospektiv fikr yuritishi bilan tugaydi.

Paskal Lemaitrening hajviy rasmlari o'quvchi e'tiborini beixtiyor o'ziga tortadi va qofiyalarni to'ldiradi hamda hikoyaga hazil qo'shadi. Sichqoncha Arslon taxtida o'tirib, oyog'i ustidagi mayda hasharotga qaragan holda turgan holati tasvirlanadi. Bu mehribonlik va do'stlik haqida bo'lsa-da, lekin eng kuchli bo'lish hissi odamni zo'ravonlik tendensiyalariga ko'r qilishi haqida ogohlantiruvchi masaldir.

Pinkneyning "*Arslon va sichqoncha*" kitobi olti yil o'tgach nashr etilgan va xuddi shu masalni qayta hikoya qiluvchi rasmi kitobi Arslon va Sichqoncha, shuningdek, odamlar va hayvonlar o'rtasidagi munosabatlarni o'rganadi. Asosan, ikki sahifali yoyilgan vizual tasvirlar orqali o'quvchi Arslon qiroli bo'lgan hayvonot olamiga jalb qilinadi. Syujetda yirtqichga yem bo'lish xavfi ostida bo'lgan Sichqonchani Arslon bir muncha madaniyatli dialogdan so'ng qo'yib yuboradi [6.94-99].

XULOSA

Pinkneyning rasmlari ikki sherikning jismoniy o'lchamlarini ta'kidlaydi, bu sherni bir nechta qo'shaloq sahifalarda va sichqonchani sahifaning faqat kichik bir qismini egallagan va, asosan, sher panjalaridagi obyekt sifatida tasvirlaydi. Shunday qilib, u keskinlikni oshiradi. Sichqoncha qo'yib yuborilgach, u sherni kuzatib turgandek, sichqonlar iniga yuguradi. Oradan ko'p o'tmay, o'quvchi kuchli sherni tuzoqqa tushiradigan ikki yuzsiz brakonyerga duch keladi. Sichqon ipdan o'tib, sherni qo'yib yuboradi. Pinkney "Rassomning eslatmasi" asarida shunday deydi: "Bu tasodifan sherning rohatini buzgan sichqon va o'z o'ljasini ozod qilish uchun hayotini o'zgartiruvchi qaror qabul qilgan sher haqidagi masal. Sichqon qarzini eslab, sherni brakonyerning tuzog'idan ozod qiladi. Men uchun bu hikoya oddiy odob-axloqdan ko'ra ko'proq narsani o'z ichiga oladi. Qanday qilib kamtarlar qudratlarini yengishi mumkin. Bolaligimda o'rmonning ulug'vor qirolini kamtar kemiruvchi qat'iyati va mehnati tufayli qutqarib qolganini ko'rish meni ilhomlantirgan" [6.98].

O'quvchilar duch keladigan oxirgi rasmda Sichqoncha boshqa sichqonlarga qaraganda kattaroq tasvirlangan, bu rasm to'liq sahifaning markazida joylashgan. Arslon endi o'z dunyosida xavf tug'dirmaydi. Sichqoncha endi hayvonlar bir-biriga o'lja emas, balki atrof-muhitni, ayniqsa, odamlardan xavfsiz qilish uchun hamkorlikda ishlashga mo'ljallangan yirik hayvonlar tarmog'ining bir qismidir.

REFERENCES

1. M.Hamidova. Namangan; 2011. *O'quv-uslubiy qo'llanma: Jahon bolalar adabiyoti.* (3-6).
2. Jobborova Gulnoza Kadamovna. (2022). Formation of Ecological Culture of Primary School Students. *Eurasian Scientific Herald*, 7, 240–242.

3. Jobborova Gulnoza, O‘quvchi va talabalarga ekologik ta’lim berish imkoniyati “Uzluksiz ta’lim” 2019. № 3 son.
4. Ф.Жуманова, С.Авазова, Г.Жобборова, У.Хуснетдинов. Умумий педагогика асослари. Т.: “Ishonchli hamkor”, 2020.
5. G.Bortolotti, L.Hutcheon. (2007). On the Origin of Adaptations. *New Literary History*, 38(3), 443–458.
6. Corrigan, T. (2017). Defining Adaptation. In Thomas Leitch (Ed.), *The Oxford Handbook of Adaptations*. UK: Oxford University Press. (23–35).
7. L.Hutcheon. (2013); *A Theory of Adaptation*, 2nd ed. UK: Routledge. (143-150).
8. Раматов, Ж.С., Баратов, Р.Ў., Кушаков, Файзулла Абдуллаевич, Валиев, Л.А., & Хасанов, М.Н. (2022). ТРАНСПОРТ ТИЗИМИ ТАРАҚҚИЁТ БОСҚИЧЛАРИ (ЎЗБЕКИСТОН ТЕМИР ЙЎЛ ТРАНСПОРТИ МИСОЛИДА). *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2 (9), 606-612.
9. Ramatov, J., Umarova, R., Baratov, R., Jurabayev, N., & Artikova, B. (2022, June). Constructive and optimal solutions for the formation of a stable ecological situation in the Aral Sea region of Uzbekistan. In *AIP Conference Proceedings* (Vol. 2432, No. 1, p. 030113). AIP Publishing LLC.
10. Baratov, R. (2021). Prospects of Higher Education System (on the Example of Uzbekistan). *International Journal on Orange Technologies*, 3(3), 128-131.
11. Баратов, Р. Ў. (2022). ТРАНСПОРТ ТИЗИМИДА ТАЪЛИМ ИСЛОҲОТЛАРИ ВА ИСТИҚБОЛЛАРИ. *Academic research in educational sciences*, 3(TSTU Conference 1), 90-95.
12. Baratov, R. U. (2019). INTEGRATION OF A SCIENCE, FORMATION, AND MANUFACTURE IN THE COURSE OF PROFESSIONAL TRAINING. In *ОБЩЕСТВЕННЫЕ НАУКИ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ: ПОЛИТОЛОГИЯ, СОЦИОЛОГИЯ, ФИЛОСОФИЯ, ИСТОРИЯ* (pp. 51-54).
13. Baratov, R., & Uzbekova, S. (2022). INTEGRATION OF SCIENCE, EDUCATION AND PRODUCTION IN THE PROCESS OF TRAINING. *World scientific research journal*, 4(2), 7-11.
14. Baratov, Rashid, and Sadokat Uzbekova. "INTEGRATION OF SCIENCE, EDUCATION AND PRODUCTION IN THE PROCESS OF TRAINING." *World scientific research journal* 4.2 (2022): 7-11.
15. Абдурашидова, Нилуфар Абдурашидовна, & Хасанов, М. (2022). ЁШЛАР ДУНЁҚАРАШИДА ДИН ВА АХЛОҚНИНГ ЎЗАРО МУТАНОСИБЛИГИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2 (10), 1226-1235.

16. Ж. С. Раматов, & М. Ҳасанов (2022). ШАХС ДИНИЙ ДУНЁҚАРАШИНИНГ ШАКЛЛАНИШИДА ИЛМНИНГ АҲАМИЯТИ. *Academic research in educational sciences*, 3 (7), 35-39.
17. Нилуфар Жўраевна Назарова, & Миршод Нўмонович Ҳасанов (2022). ТАЛАБАЛАРДА БЎШ ВАҚТДАН САМАРАЛИ ФОЙДАЛАНИШ КЎНИКМАЛАРИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ. *Academic research in educational sciences*, 3 (6), 752-758.
18. Раматов, Ж.С., Баратов, Р.Ў., Кушаков, Файзулла Абдуллаевич, Валиев, Л.А., & Ҳасанов, М.Н. (2022). ТРАНСПОРТ ТИЗИМИ ТАРАҚҚИЁТ БОСҚИЧЛАРИ (ЎЗБЕКИСТОН ТЕМИР ЙЎЛ ТРАНСПОРТИ МИСОЛИДА). *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2 (9), 606-612.
19. Ж. С. Раматов, М. Ҳасанов, & Лочин Азаматович Валиев (2022). АУРОБИНДО ГХОШ ҲАЁТИ ВА ИЛМИЙ ФАЛСАФИЙ МЕЪРОСИ. *Academic research in educational sciences*, 3 (6), 1161-1169.
20. Эрнийёзов У., РАМАТОВ Ж., Тухтабоев Э., Валиев Л., Жуманиёзова Н., & Ҳасанов М. (2022). ШРИ АУРОБИНДО ҚАРАШЛАРИДА ИНСОН ВА УНИНГ МАЪНАВИЙ ЮКСАЛИШ ЗАРУРАТИ. *World Scientific Research Journal*, 9 (1), 197–202. Retrieved from <http://www.wsrjournal.com/index.php/wsrj/article/view/2285>
21. Jumaniyoz Ramatov, Rozigul Umarova, Rashid Baratov, Mirshod Khasanov, Siroj Sultonov, & Fayzulla Kushakov (2022). MODERN REQUIREMENTS FOR THE SPIRITUAL IMAGE OF YOUNG PEOPLE AND ITS MANIFESTATION IN PRACTICE. *Academic research in educational sciences*, 3 (10), 582-586.
22. Жўрабоев, Н. Ю., Кушаков, Ф. А., Султанов, С. Ҳ., & Ҳасанов, М. Н. (2022). КОНФУЦИЙЛИК ХУСУСИЯТЛАРИДАН ХИТОЙ ФАЛСАФАСИНИНГ КЕНГАЙИШИ. *World scientific research journal*, 9(2), 37-42.
23. Ramatov, J., Umarova, R., Baratov, R., Sultanov, S., & Khasanov, M. (2022). METHODS AND MEANS OF FORMATION OF SPIRITUAL MORAL CONSCIOUSNESS IN STUDENTS AND YOUTH OF UZBEKISTAN. *World scientific research journal*, 10(1), 257-262.
24. Ж. С. Раматов, Миршод Нўмонович Ҳасанов, & Л. А. Валиев (2022). ШАРҚ УЙҒОНИШ ДАВРИ МУТАФАККИРЛАРИНИНГ СИЁСИЙ-ҲУҚУҚИЙ ТАЪЛИМОТЛАРИ (АБУ НАСР ФОРОБИЙ, АБУ РАЙҲОН БЕРУНИЙНИНГ СИЁСИЙ-ҲУҚУҚИЙ ҚАРАШЛАРИ АСОСИДА). *Academic research in educational sciences*, 3 (6), 705-712.

25. Ж. С. Раматов, & М. Ҳасанов (2022). ОНТОЛОГИЧЕСКИХ И ГНОСЕОЛОГИЧЕСКИХ ВОЗЗРЕНИЙ АЛЬ-ФАРАБИ. Central Asian Academic Journal of Scientific Research, 2 (6), 537-546.

26. Рахимова Машхура Иномжановна, & Хасанов Миршод Нумонович (2020). Роль среднеазиатской философии в развитии мировой и европейской науки. Вестник науки и образования, (4-1 (82)), 38-41.